

Hołd pruski w pamięci Krakowa

Materiały z sesji naukowej odbytej 25 maja 2025 roku

HOŁD PRUSKI
W PAMIĘCI KRAKOWA

KRAKÓW W DZIEJACH NARODU

Redaktor naukowy serii
ZDZISŁAW NOGA

TOWARZYSTWO MIŁOŚNIKÓW HISTORII
I ZABYTKÓW KRAKOWA

HOŁD PRUSKI W PAMIĘCI KRAKOWA

Materiały z sesji naukowej
odbytej 25 maja 2025 roku

POD REDAKCJĄ
ZDZISŁAWA NOGI

KRAKÓW 2026

© Copyright by
Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa
Kraków 2026

Recenzenci

prof. dr hab. Grzegorz Nieć
(Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

prof. dr hab. Łukasz T. Sroka
(Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

ISBN 978-83-8368-456-7 (druk)
ISBN 978-83-8368-457-4 (pdf)

ISBN 978-83-978797-0-6 (tom)

<https://doi.org/10.12797/9788383684574>

Wydawca

Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: www.akademicka.pl

WSTĘP

Hołd pruski z 10 kwietnia 1525 r., złożony w Krakowie przez Albrechta Hohenzollerna Zygmunta I Staremu i poprzedzony traktatem krakowskim z 8 kwietnia, to jeden z najbardziej znanych momentów z przeszłości, o którym pamięć była przekazywana przez wieki. W 500-lecie tych wydarzeń odbyła się sesja naukowa *Hołd pruski w pamięci Krakowa* z cyklu spotkań *Kraków w Dziejach Narodu*, organizowanych corocznie od kilkadziesiąt lat przez Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa oraz Muzeum Krakowa.

Wydarzenie tak wiekopomne jak hołd pruski wymaga w analizach integralności kontekstu, a nie hybrydowego czy dwubiegowego traktowania. Przypomina o tym dobitnie tekst kultury – obraz Jana Matejki *Hołd pruski*, znajdujący się od ponad wieku w krakowskich Sukiennicach. Autor dzieła korzysta z szerokiej palety barw i pełnej symboliki znaczeń znanych od średniowiecza. To wspomaga wielostronne, polifoniczne komunikowanie bogatej tekstury historycznego wydarzenia – na miarę pędzla Mistrza Jana. Wraz z wielkim malarzem polskiej pamięci wspominamy momenty chwały, ale pamiętamy także doświadczenia późniejszych

wieków, odbite w zatroskanej twarzy Stańczyka, jakby proroka dziejów. Zdaje się on ostrzegać: „Kto mniema, że stoi, niech baczy, aby nie upadł” (1 Kor 10,12). Zarówno obraz Matejki, jak i inne przejawy lokalnej pamięci wywoływały kontrowersje i to zjawisko jest warte przypomnienia.

Sesja w Pałacu pod Krzysztofory – w samym sercu Krakowa – oznaczała dla jej uczestników spotkanie oryginalnych głosów badaczy w dyskusji. Program sesji był niejednorodny. Otworzył ją Zdzisław Noga w referacie wprowadzającym, podkreślając wagę traktatu krakowskiego, którego symbolicznym dopełnieniem był akt hołdu lennego na Rynku stołecznego miasta. Następnie Marek Zgórniak postulował energicznie naprawę koncepcji sali *Hołdu pruskiego* w Sukiennicach. Z kolei Konrad Myślik przeszedł obchody rocznicowe w 1825, 1875 i 1925 r., wykorzystując do tego przekazy literackie i prasowe. Następnie Krystyna Czerni dynamicznie odtworzyła atmosferę awangardowego ambalażu Tadeusza Kantora. Wreszcie Robert Traba zwrócił uwagę na szersze konteksty, przypominając o podzielonej pamięci Polaków i Niemców. Na koniec Jarosław Krawczyk skupił się na historiozoficznych rysach malarstwa Matejki w kontekście autonomii galicyjskiej i budzącej się niepodległości.

Hołd poprzedzony był traktatem krakowskim, który zamknął ciągnące się od dwu i pół wieku zmagania z zakonem krzyżackim, a Prusy stały się lennem polskim. Albrecht Hohenzollern, wybrany wielkim mistrzem 13 lutego 1511 r. i inspirowany Marcinem Lutrem, dokonał sekularyzacji: zrezygnował z urzędu zakonnego, przyjął tytuł świeckiego księcia i złożył hołd lenny wobec Zygmunta Starego. Król Polski zaś w otoczeniu dostojników Królestwa hołd ów przyjął i nagrodił Albrechta drogocennymi darami oraz lennym księstwem. To nie triumf miecza, lecz dyplomacji: przy pustkach w skarbcu i sejmowych sporach Zygmunt zapewnił bezpieczeństwo północnej granicy na dekady. Geneza myśli jagiellońskiej „od wojen do pokoju” to ważny depozyt i motto dla polityków XXI w.

Jeszcze jedna idea łącząca spotkanie w 500. rocznicę wydarzeń to malarstwo Matejki. Kraków symbolizował suwerenność Polski jako centrum Jagiellonów. Obraz Matejki *Hołd pruski* w tym porządku suwerenności i samorządności miasta można przywrócić na jego pierwotne miejsce, na ścianę północną galerii Sukiennic – salę dawniej nazwaną jego imieniem. Dziś zajmuje ją obraz *Pochodnie Nerona* Henryka Siemiradzkiego, który wskazuje męczeństwo jako oś główną genu kulturowego narodowej galerii. Matejko jako wizjoner historii oraz liczni Krakowianie wielu pokoleń byli i są raczej innego zdania. Prosperity ojczyzny i pokojowa wspólnota dziejów są naszym upragnionym kodem kultury. Męczeństwo bywało dopustem historii, ale nie jej sensem.

Pamięć zbiorowa ujawniła się w pracach uczestników sesji jako wielowarstwowa: od tonowania narodowego triumfu po krytykę podzielonej pamięci. W tym kontekście istotne jest przywoływanie rozwiązania pojednawczego, jak czynił to król z dynastii Jagiellonów. Hołd to lekcja dla współczesnych: wizja dobra wspólnego ponad brutalnością i współczesna szkoła osiągania kompromisu. W dobie Unii Europejskiej przypomina wręcz o obowiązku komunikacji pojednania przez ludzi polityki, nauki i kultury – nie o triumfalizmie, lecz o mostach. W czasie, kiedy sprawdza się w konfliktach i wojnach prawo Kopernika-Greshama i pieniądź gorszy wypiera dobry, niech Kraków – idea integrująca tego tomu i żywy, społeczny komunikat dziejów wspólnych – inspiruje do zrozumienia różnych stron sporu i spojrzenia na dawne czasy z dystansem, ale też z przekonaniem, że kompromis jest lepszy od wojny.

ks. dr hab. Dariusz Raś

Prezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa

Summary

The Prussian Homage in the Memory of Krakow

On April 10, 1525, a memorable ceremony known as the Prussian Homage took place in Kraków. It marked the culmination of lengthy negotiations between Poland and the Teutonic Order, which had concluded with the signing of the Treaty of Kraków two days earlier. It ended a long-standing conflict and simultaneously opened a new chapter in relations between the Kingdom of Poland and Prussia, ruled by Albrecht Hohenzollern, the last Grand Master and henceforth its first secular ruler, who was required to pay homage to the Polish King Sigismund the Old in Kraków's Main Square.

This day of Polish glory was used to lift spirits during difficult times of national enslavement for Poles. It was immortalized in paintings, including Jan Matejko's most famous work, displayed in the Hall of the "Prussian Homage" in the Cloth Hall. Other artists, such as Tadeusz Kantor, also referenced this event. Also of interest are the celebrations of the anniversaries of this event at Wawel in the 19th and 20th centuries, which can be traced through the lens of the press of the time. Finally, the memory of this event takes a different form among Poles than among Germans.

The authors of the texts included in the book did not engage in a discussion of the consequences of the Treaty of Kraków and the Prussian Homage, focusing instead on the memory of this event, which gained a second life, so to speak, in the works of artists who popularized it and made it one of the most famous events from the distant past.

Keywords: Prussian Homage, King Sigismund the Old, Albrecht Hohenzollern, Krakow, the year 1525

Spis treści

Dariusz Raś	
Wstęp	5
Zdzisław Noga	
O traktacie krakowskim i hołdzie pruskim w 1525 roku	9
Marek Zgórnjak	
Sala <i>Hołdu pruskiego</i> w Sukiennicach	23
Konrad Myślik	
Krakowskie obchody i echa rocznicy hołdu pruskiego w 1825, 1875 i 1925 roku	71
Krystyna Czerni	
<i>Ambalaż „Hołdu pruskiego” Tadeusza Kantora (1975). Nachleben arcydzieła Jana Matejki</i>	99
Robert Traba	
O podzielonej pamięci Polaków i Niemców. Hołd pruski	137
Bibliografia	151
Spis ilustracji	163
Summary	167
Indeks osób	169

KRAKÓW W DZIEJACH NARODU

- Nr 1 Kraków na przełomie XIX i XX w.
- Nr 2 Kraków w czasach saskich
- Nr 3 Kraków w czasach Wita Stwosza
- Nr 4 Kraków przedlokacyjny
- Nr 5 Kraków międzywojenny
- Nr 6 Kraków w dobie Renesansu
- Nr 7 Kraków w czasach Księstwa Warszawskiego
- Nr 8 Kraków w czasie I wojny światowej
- Nr 9 Kraków sarmacki
- Nr 10 Przeszłość i przyszłość zabytkowego Krakowa
- Nr 11 Kraków w czasie II wojny światowej
- Nr 12 Wydawnictwa podziemne w powojennym Krakowie
- Nr 13 Chrystianizacja Polski południowej
- Nr 14 Kraków w powstaniu kościuszkowskim
- Nr 15 Kraków w Polsce Ludowej
- Nr 16 3 Maja 1946 w Krakowie
- Nr 17 Kraków przed stu laty
- Nr 18 Narodziny Nowej Huty
- Nr 19 Podgórze w dziejach wielkiego Krakowa
- Nr 20 180 lat Kopca Kościuszki
- Nr 21 Rola inżynierii miejskiej w rozwoju Krakowa
- Nr 22 Pałace miejskie Krakowa
- Nr 23 200 lat cmentarza Rakowickiego
- Nr 24 Pałace i wille podmiejskie Krakowa
- Nr 25 Historiografia Krakowa i jej twórcy
- Nr 26 Krajobraz Krakowa wobec zagrożeń
- Nr 27 Kraków – dziedzictwo lokacji
- Nr 28 Kraków ludyczny
- Nr 29 Kraków stołeczny

- Nr 30 Wielki Kraków
- Nr 31 Stulecie krakowskiego harcerstwa
- Nr 32 Polskie Państwo Podziemne w okupowanym Krakowie
- Nr 33 Kraków romański
- Nr 34 Kraków na drodze do niepodległości
- Nr 35 Rzeczpospolita Krakowska 1815–1846
- Nr 36 Kraków międzynarodowy
- Nr 37 Reformacja w Krakowie (XVI–XVII wiek)
- Nr 38 Krakowianie w Drugiej Rzeczypospolitej
- Nr 39 Dziedzictwo Krakowa w procesie transformacji
- Nr 40 Samorząd krakowski. W trzydziestolecie odrodzenia
- Nr 41 Rok 1923 w Krakowie

KRAKÓW W DZIEJACH NARODU

Hołd pruski, złożony w Krakowie w 1525 roku przez Albrechta Hohenzollerna królowi Zygmuntowi I Staremu, to jedno z najbardziej znanych wydarzeń w dziejach Polski. Hołd ten był częstym motywem w twórczości artystów. Odwoływali się do niego i literaci, i malarze – najbardziej znane dzieło to monumentalny obraz Jana Matejki prezentowany obecnie w Sukiennicach. Pamięć o tym tryumfie Polski nad sąsiadem, który stał się później jednym z zaborców, pomagała Polakom przetrwać lata niewoli narodowej. Po odzyskaniu niepodległości i po kolejnych zawieruchach dziejowych pamięć ta pozostała w Polsce wciąż żywa, a jej siła trwa po dziś dzień – nawet w Niemczech, co również zostało przywołane w niniejszej książce. Czytelnik dowie się ponadto, jak świętowano w Krakowie kolejne rocznice hołdu pruskiego.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

